

Д.е.н., професор Шевченко Л. С.

*Національний університет «Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого», м. Харків, Україна*

Соціальна відповідальність домогосподарства (сім'ї) у сфері вищої освіти

Економічна теорія розглядає домогосподарство як особу або групу осіб, які проживають в одному помешканні, повністю чи частково об'єднують свої доходи і майно (мають спільний бюджет), спільно ведуть господарство і спільно споживають певні види товарів та послуг з метою забезпечення всім необхідним для життя. Домогосподарство має визначені територіальні межі, може включати членів, що не є родичами.

Домогосподарство є економічною одиницею і виконує низку економічних функцій як: 1) власник і постачальник ресурсів, одержуючи від їх використання доходи; 2) виробник товарів і послуг для власного споживання та для продажу на ринку; 3) споживач благ з метою задоволення матеріальних і духовних потреб; 4) суб'єкт заощаджень та інвестицій в економіку. Соціальною основою домогосподарства і первинною суспільною одиницею є «сім'я». Домогосподарство може бути односімейним і кілька-сімейним.

Останнім часом домогосподарство (сім'я) дедалі більше досліджується як сфера соціалізації і формування передумов соціальної відповідальності. У домогосподарстві здійснюється формування основних потреб його членів, їх інтересів і цінностей; відбувається відтворення робочої сили і людського капіталу; тут людина набуває навичок включення в суспільні відносини, у тому числі економічні, засвоює систему правил, що прийняті у суспільстві, тобто сприяє відтворенню соціально-економічних інститутів.

Домогосподарство (сім'я) є важливим суб'єктом освітніх відносин і соціальної відповідальності в освітній сфері. Це стосується насамперед тих домогосподарств (сімей), які у своєму складі мають учнів шкіл, потенціальних абітурієнтів, студентів та випускників навчальних закладів, а також осіб, які потребують підвищення кваліфікації, перекваліфікації або набуття іншої професії (спеціальності).

Соціальна відповідальність домогосподарств (сім'ї) у сфері освіти передбачає: інвестування частини доходів родини в освіту; вибір професії і спеціальності дітей відповідно до їх здібностей; готовність оперативно змінювати місце роботи, виходячи з кар'єрних і дохідних інтересів, підвищувати свою професійну кваліфікацію, якщо цього вимагає ринок праці, і цим адаптуватися до змін соціально-економічної ситуації в країні. Власне, прагнення населення отримати вищу освіту вже є проявом соціальної відповідальності перед суспільством, територіальною громадою і своєю родиною.

Як соціологічні, так і економічні теорії освіти визнають, що справедливість доступу до освіти виражається в мінімальній залежності від соціального походження і в максимальній залежності від здібностей і зусиль студентів. Інакше освіта посилює існуючу соціальну нерівність. У реальному ж житті ймовірність одержати вищу освіту залежить від багатьох соціально-демографічних факторів, що пов'язані саме з функціонуванням домогосподарства і впливають на освітні стратегії сім'ї: доходи сім'ї та готовність фінансувати навчання студентів; склад сім'ї (неповні сім'ї, великі сім'ї та сім'ї з великою кількістю дітей мають найгірші шанси); освіта і соціальна адаптованість батьків; релігійні та інші цінності сім'ї; регіон проживання (необхідність оплати транспорту, гуртожитків тощо); рівень поінформованості сім'ї про можливості навчання за різними спеціальностями в різних ВНЗ; інші фактори. Соціологічні дослідження останніх років указують і на те, що високоосвічені і високодохідні групи батьків однозначно орієнтовані на здобуття їхніми дітьми вищої освіти. Родини з низькими статками, але з вищою освітою батьків, теж прагнуть дати вищу освіту дітям. Стратегії ж батьків із

середньою освітою значною мірою залежать від рівня доходу. Стратегії малоосвіченої групи батьків найбільш диференційовані залежно від доходів. Існує й така залежність: чим краще вчаться діти в школі, тим більш упевнено батьки планують їх навчання у ВНЗ і тим вище готовність батьків до матеріальних витрат заради здобуття освіти [1, с. 69-70; 2, с. 2; 3].

Тим часом нинішній рівень доходів абсолютної більшості домогосподарств в Україні недостатній для серйозних інвестицій в освіту своїх членів. У Національній Доповіді про людський розвиток 2011 року «Україна: на шляху до соціального залучення» вперше визначено поняття «соціального відторгнення». Соціально відторгнутими є люди, які стикаються з перешкодами щодо участі в економічному, соціальному, культурному та політичному житті. Якщо дохід домогосподарства в розрахунку на умовного дорослого є нижчим за національну межу бідності, таке домогосподарство вважається економічно відторгнутим через низькі доходи. У стані гострого соціального відторгнення знаходяться 37,7 % домогосподарств України. Надзвичайно високі ризики соціального відторгнення (у 2,2 рази вищі порівняно з середніми показниками та в 2,5 разів вищі порівняно з родинами, які складаються виключно з осіб працездатного віку) характерні для багатодітних сімей і для пенсіонерів. Вища освіта є одним з найбільш важливих чинників, що визначають соціальне відторгнення, а відторгнення від економічного життя обмежує можливості щодо доступу до якісної освіти. Тому ставити питання про повну соціальну, особливо економічну відповідальність домогосподарств за інвестування в освіту передчасно.

Інша проблема – відповідальність сім'ї та самого абітурієнта за свідомий вибір професії і ВНЗ. Як указують дослідження компанії *Research & Branding Group* (15-25 липня 2011 р.), кожен другий житель України (50 %) стверджує, що при виборі ВНЗ для вступу слід враховувати можливість подальшого працевлаштування. Трохи менше половини українців (45 %) як чинник, що впливає на вибір ВНЗ, назвали можливості батьків. 35 % українців при виборі ВНЗ звертають увагу на його престиж і прибутковість. Лише 24 % жителів країни при

виборі ВНЗ враховує інтерес до певного виду діяльності, а кожен п'ятий – покликання [4].

Однак вимушений характер вибору між доступністю і якістю вищої освіти на користь доступності призводить до неконкурентоспроможності на ринку праці. Вибір професії, здійснюваний молодими людьми, які не уявляють собі змісту й перспектив кар'єрного зростання, обертається на кризу професійної ідентичності. Вибір професії і ВНЗ під тиском батьків, які орієнтувалися на «престижне споживання» або сімейні традиції і навіть могли підтримати студента матеріально під час навчання, не гарантує працевлаштування і бажання працювати за здобутою професією. Компенсувати «провали» родини може друга вища освіта, яку обирають більш свідомо. Проте це не знімає відповідальності з батьків і родини в цілому.

Література

1. Рощина, Я. М. Доступность высшего образования: по способностям или по доходам? [Текст] / Я. М. Рощина // Университетское управление. – 2005. – № 1 (34). – С. 69-79.
2. Социология образования [Текст] : учеб. пособие / под. ред. Д. В. Зайцева. – Саратов : Изд-во СГТУ, 2004. – 300 с.
3. Градосельская, Г. В. Образовательно-экономические стратегии населения [Текст] / Г. В. Градосельская // Вестник РУДН. – 2003. – № 4-5. – С. 236-257.
4. Українці вважають необхідність удосконалення якості вищої освіти пріоритетним питанням [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.myreferatik.in.ua/forum/35-200-1>.